

Met leerlingen onderhandelen over de lesinhoud is zinvol

De stem van de leerling, ook bij het leerplan

In het leren worden eigen keuzes van de leerling steeds belangrijker. Maar echt participeren – meepraten en meebeslissen zoals leerlingen dat later zullen doen als lid van de maatschappij – gaat een stap verder. Hoe oefen je dat op school? Aan de hand van een vierstappenplan kunnen docenten hun leerlingen inspraak geven in de inhoud van de lessen.

DOOR SUZANNE VISSER

In het kader van het onderzoek 'Stem van de leerling in leerplanontwikkeling' hebben onderbouwleerlingen inspraak gekregen bij het bepalen van de inhoud van de lessen over een specifiek onderwerp in hun vakgebied. Zo was er een vmbo-klas die bij Mens en natuur mocht meebepalen wat er bij het onderwerp 'uiterlijk' aan bod kwam. Het verschil tussen de lessen die de leraar anders zou hebben gegeven en de uiteindelijk lessen was opmerkelijk. In de aangepaste lessen kwamen veel typische tienervragen terug: Waarom wordt de een sneller bruin dan de ander? Wat kun je doen als een tattoo mislukt? Op de antwoorden bij die vragen deden de leerlingen extra hun best, zagen zowel de docent als betrokken onderzoekers. Hun conclusie: dit stukje van het leerplan is voor de leerlingen relevanter geworden.

Kinderrechten

'Relevantie is niet de enige reden om leerlingen inspraak te geven in het leerplan', zegt Jeroen Bron, leerplanontwikkelaar maatschappelijke thema's bij SLO. 'Nederland behoort tot de landen die het VN Kinderrechtenverdrag hebben ondertekend. Daarmee hebben we beloofd dat we kinderen het recht geven hun mening 'vrijelijk te uiten in alle gelegenheden die het kind betreffen', en dat we die mening daadwerkelijk laten meewegen, in een mate die past bij de leeftijd en rijpheid van het kind. Als Nederlandse leerling mag je jezelf dus uiten én er wordt naar je geluisterd. Waarom zou dit niet gelden bij het leerplan, waarin staat wat leerlingen moet leren? Als iets 'het kind betreft', is het dat wel.'

Stil

In Engeland en Schotland wordt aan dit idee al langer gevolg gegeven. Sinds de ondertekening van het Kinderrechtenverdrag

klinkt de stem van de leerling daar vaker door in onderwijsonderzoek, -beleid en -praktijk. In Nederland is het op dit gebied opvallend stil gebleven. 'Kinderen en jongeren oefenen binnen de school minder met verantwoordelijkheid nemen en zelfstandig worden dan in hun leven buiten school', constateert Bron, die eind vorig jaar op 'de stem van de leerling in leerplanontwikkeling' promoveerde. Uitzonderingen zijn scholen die werken volgens principes zoals Dalton, Freinet en Jenaplan, waarin leerlingen van oudsher een stem hebben, of het International Primary Curriculum, dat op steeds meer basisscholen wordt gebruikt. In de meeste vo-scholen zijn leerlingenraden en medezeggenschapsraden echter de enige plaatsen waar leerlingen structureel participeren. En juist voor die formele raden zijn leerlingen maar moeilijk warm te krijgen, in het vmbo nog moeilijker dan in havo/vwo.

Oefenen in de klas

Bron pleit daarom voor laagdrempelige vormen van participatie in klassen en reguliere lessen. Dat gaat verder dan het streven om leerlingen meer verantwoordelijkheid te laten nemen voor hun leerproces. 'Daardoor leren de leerlingen keuzes maken en dat is belangrijk', zegt Bron. 'Maar jezelf ontwikkelen tot burger in een democratische samenleving leer je niet individueel, dat leer je vooral samen. Communiceren over ideeën en perspectieven, samenwerken, onderhandelen, samen besluiten nemen, ook dat moet je allemaal oefenen. Alleen dat al maakt de school een oefenplaats voor burgerschap. Maar niet in een apart vak: het gaat alle vakken, leraren en leerlingen aan. Daarom ben ik op zoek gegaan naar een instrument voor gebruik in de klas, met alle leerlingen.'





Vier stappen

Het leerplanonderhandelingsinstrument laat leerlingen meebepalen welke vragen bij een onderwerp in de lessen aan de orde komen. De tool bestaat uit vier stappen. Eerst formuleren de leerlingen ieder voor zich wat zij over het onderwerp weten en welke vragen het bij hen oproept. Daarna wisselen ze in groepjes de resultaten uit en maken samen een woordweb. Vervolgens kiest elk groepje via discussie en onderhandeling de meest relevante en aansprekende vragen. Tot slot onderhandelen de groepjes op basis van hun lijstjes klassikaal met de leraar over de vragen die aan de orde moeten komen. De leraar kan op dit punt belangrijke omissies aanvullen en prioriteiten stellen. Zo ontstaat een leerplan voor de komende lessen.

Stimulerend

Op basis van de ervaringen op de scholen die bij zijn promotieonderzoek betrokken waren, constateert Bron dat leerlingen prima kunnen meedenken over het leerplan op klasniveau. 'Leerlingen zijn in staat om vragen te ontwikkelen die zowel medeleerlingen als de leraar relevant vinden.' Over het algemeen vinden leerlingen dat ook nog eens leuk. Als docenten de werkwijze maar duidelijk introduceren ('de komende lessen doen we het anders, ik bepaal niet in mijn eentje wat er wordt behandeld, maar jullie mogen meedenken') ervaren de leerlingen dat als stimulerend. In een latere fase, volgend op het onderzoek, mochten leerlingen ook zelf de antwoorden op de door hen bedachte vragen presenteren. 'In die les deden ze veel actiever mee dan in een reguliere les.'

Intensief

Wel vonden zowel docenten als leerlingen het gebruik van het instrument intensief. Een deel van de regie uit handen geven brengt voor leraren onzekerheid met zich mee. Bovendien moeten ze op zoek naar aanvullend lesmateriaal dat past bij de vragen die leerlingen aandragen. Op hun beurt vonden de

leerlingen al dat discussiëren en onderhandelen ook best spannend. Daarnaast kost het uitvoeren van de stappen natuurlijk tijd; naar schatting gemiddeld een les of twee. Bron verwacht niet dat docenten dit voortaan bij elk onderwerp gaan doen. Maar met enige regelmaat is wel een goed idee: 'Leerlingen ontwikkelen burgerschapsvaardigheden en hun inhoudelijke leren begint al op het moment dat ze hun voorkennis over het onderwerp activeren. Het is dus allesbehalve verloren tijd.'

Belevingswereld

Het leerplanonderhandelingsinstrument is bij alle vakken en onderwerpen toepasbaar, al lenen sommige vakken en onderwerpen zich er beter voor dan andere. 'Bij een vak als geschiedenis is het makkelijker dan bij een vak als wiskunde en ook gaat het beter naarmate onderwerpen dichter bij de belevingswereld van leerlingen liggen,' zegt Bron op basis van zijn onderzoek. Het is slim om controversiële onderwerpen te vermijden: op een van de pilotscholen lukte het bijvoorbeeld niet om een leerplanonderhandeling te beginnen over het onderwerp seksuele diversiteit. 'Daarover wilden de leerlingen niet met elkaar in gesprek. Als docent zou ik het in het begin zeker niet te ingewikkeld maken.'

Vak in de vingers

Er zijn geen bijzondere competenties nodig om de methode te gebruiken, alleen moeten docenten hun vak goed in de vingers hebben. Overzicht hebben is immers een voorwaarde om flexibel met leerdoelen te kunnen omgaan. Bron merkte tot zijn verrassing dat docenten het nog best lastig vinden om de inhoudelijke kern van een onderwerp te benoemen. 'In Nederland bieden de landelijke leerplankaders veel ruimte voor een eigen invulling door docenten en leerlingen. De leraar in de rol van leerplanontwikkelaar past ook bij de ontwikkelingen in Curriculum.nu: de docent wordt echt als professional gezien. Voor de didactiek gaat dat zeker op, voor de vakinhoud misschien nog wat minder. Mijn indruk is dat er op lerarenopleidingen meer aandacht moet zijn voor hoe je als docent de ruimte in het leerplan kunt gebruiken.'

Algemene doelen en principes, het instrument voor leerlingen en de lerarenhandleiding zijn gratis te downloaden op burgerschapschool.nl/student-voice. Hier is ook het proefschrift van Jeroen Bron te vinden, 'Student voice in curriculum development. Explorations of curriculum negotiation in secondary education classrooms' (met Nederlandstalige samenvatting). ●

► Suzanne Visser is zelfstandig onderwijsjournalist.

In de meeste vo-scholen zijn leerlingenraden en medezeggenschapsraden de enige plaatsen waar leerlingen structureel participeren. En juist voor die formele raden zijn leerlingen maar moeilijk warm te krijgen. Kies daarom voor laagdrempelige vormen van participatie in klassen en reguliere lessen. Bijvoorbeeld door leerlingen inspraak te geven bij het bepalen van de inhoud van de lessen. Dat kan met een vierstappenplan. Lees meer in de uitgave die is bijgesloten bij het juninummer van Van Twaalf tot Achttien.

